Методика HDD и CDD составляет основу для определения ряда индексов. Эти индексы могут охватывать интервал одного месяца или одного сезона (периода года).Важно, что индексы были установлены применительно определенного региона и одного интервала. Допустим, что каждая величина индексса равняется 100 долларам США, и в данном регионе среднемесячный HDD был 25, т.е. средняя температура плюс 7 градусов, в данном случае данный индекс за месяц равнялся 750. Если, допустим, сельскохозяйственное предпринимательство заключает альтернативный договор в марте месяце на ноябрь, покупая погодные условия с оценкой 720, то это означает ожидаемое отклонение от базовой температуры на 6 градусов. В данном случае номинальная стоимость сделки составляет 72 000 долларов США. Однако, если температура была ниже базового уровня на 7 градусов, то заключивший договор выигрывал на этом, т.е. температура ниже зафиксированной в договоре компенсирует убытки сельскохозяйственному предпринимательству от неблагоприятных погодных условий.

Суммируя проблемы нивелирования влияния изменения погодных условий на результативности деятельности сельскохозяйственного предпринимательства, можно сделать следующее заключение.

История человечества свидетельствует о том, что человек научился приспосабливаться к разным условиям и смог уменьшить риск своего существования. Дела, которые еще в недавном прошлом были трудно прогнозируемыми, в настоящее время можно предвидеть, тем более принимать меры для нивелирования возможных отрицательных последствий. Такое утверждение касается и производственно-хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предпринимательств.

В настоящее время, например, если венгерское сельскохозяйственное предпринимательство экспортирует свою продукцию на рынок стран Европейского Союза, то страхуется от резких изменений курса евро и венгерского форинта. При этом для производителя продукции важное значение имеет выполнение заключенного договора на экспорт сельскохозяйственной продукции, хотя, именно, сельское хозяйство находится в самой тесной зависимости от погодных условий.

Возможность страхования планируемого объема сельскохозяйственного производства от отрицательного влияния погодных условий способствует сведению к минимуму риска результатов деятельности сельскохозяйственных предпринимательств.

ЛИТЕРАТУРА

1. Kondorosi Ferencné dr. PhD: Pénziigyi kontrolling - rnezogazdasági vállalkozások jdvedelmezoségének novelese az idojárás-derivatívok segetségével. Gyakorlati kontrolling - Magyarországi vállalkozások és intézmények controlling kézikonyve. RAABE Tanácsadó és Kiadó Kft, Budapest, 2002/07.
2. Weather Risk Management Association, www.wrma.org.
3. The New Yorker, 2001.07.23. The financial page: What weather cost?
4. Chicago Mercantile Exchange, www.cme.com.
5. Intercommoditi Exchange, www.interexchange.com.
6. Aguila Energy Derivatives Group.www aguila.com., www.guaranteedweather.com.

ПРОБЛЕМИ ДОСТАТНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Циганова Н.В.,
канд. екон. наук, доцент

Київський національний торговельно-економічний університет

Банківська система України знаходиться у процесі становлення і усе ще не відповідає потребам економічного розвитку. Обмежені можливості банків щодо кредитування суб'єктів господарювання, особливо - середньо- та довгострокового, недостатньо привабливими є банківські продукти для населення, що створює суттєві перешкоди для формування ресурсної бази банків. Значна кількість невеликих банків негативно впливає на ціни та асортимент банківських послуг. Тому проблеми зростан-

ня банків, їхньої консолідації вбачаються як реальний шлях вирішення багатьох пр блем у банківській сфері.

На сьогодні низький рівень достатності капіталу вітчизняних банків є однією ■ найактуальніших проблем розвитку банківської системи України. Адже капітал банку забезпечує його надійність, здатність протистояти фінансовим ризикам, характеризує потенціал його подальшого розвитку, рейтингову позицію тощо. В умовах недостатньої стабільності банківської системи, низької довіри до неї клієнтів нарощування статутного капіталу, забезпечення вимог щодо достатності капіталу дозволяє покращити якісні показники ресурсної бази банків. Виходячи з цього Національним банком України перед українськими банками поставлена задача щодо нарощування регулятивного капіталу працюючих банків: до 17 січня 2003 р. банки, які претендують на загальнонаціональний статус, повинні були досягнути показника в 5 млн. евро, на регіональний - 3 млн. евро, місцевий - 1 млн. евро. Однак процес збільшення капіталу в банківській системі зіштовхується з перешкодами, що викликані рядом об'єктивних і суб'єктивних передумов, зокрема недостатнім теоретичним обґрунтуванням цієї проблеми.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування капіталу банків досліджуються рядом вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких Алексеенко М., Баєв І., Владичин У., Вожжов А., Клименко А. Ковальчук Д., Ковальчук Є., Кожин С., Потійко Ю., Прозоров Ю., Раєвський К., Слав'янська Н., Фетісов Г., Шаронов А. та ін. Проте цілий ряд суттєвих моментів залишаються не з'ясованими чи суперечливими. Серед них - питання про сутність капіталізації банків. Даний термін останнім часом досить часто зустрічається в публікаціях науковців. Суперечливі підходи до визначення сутності даного явища негативно впливають на практичну діяльність у даному напрямку, можуть створювати перешкоди щодо успішної реалізації завдань, що стоять на сьогодні перед банківською системою України.

Тому нашою метою є визначення та класифікація підходів до сутності такого складного економічного явища, як капіталізація у банківській сфері, з'ясування економічного змісту даної категорії, а також передумов і наслідків капіталізації банків, а також визначення перешкод щодо забезпечення достатності капіталу українських банків та шляхів їхнього подолання.

Слід відмітити, що ряд публікацій щодо капіталізації банків та банківської системи не дають визначення цих понять [1; 2; 3 та ін.]. Простежується також тенденція до фактичного ототожнювання понять “капіталізація” і “достатність капіталу” [1, с. 133-134], у цьому ж розумінні вживається термін “недокапіталізація” або “недостатня капіталізація”. Такий підхід спостерігається і в офіційних документах і тому отримує значне поширення [13, с. 14]. У цьому ж значенні вживають термін “капіталізація” російські автори Баев І. та Кожин С. [4, с. 59]. У цієї групи авторів питання виникають лише з тим, про який саме вид капіталу йдеться. Так начальник управління зі зв'язків із банками І. Самойлова в інтерв'ю “Галицьким контрактам” зазначає, що “деякі спеціалісти під капіталізацією розуміють нарощування статутного капіталу, що абсолютно невірно. По відношенню до діючих банків мова йде про регулятивний капітал, призначений для покриття різноманітних банківських ризиків” [5].

Н. Слав'янська розмежовує поняття “капіталізація комерційних банків” та “концентрація банківського капіталу” (остання визначається кількістю банківських установ у країні та капітальною базою, яка на них припадає) [3, с. 37].

Проте у довідникових виданнях підхід до визначення сутності капіталізації інший. Відомий російський “Фінансово-кредитний енциклопедичний словник” визначає цей термін як “використання прибутку підприємства, банку, небанківської фінансово-кредитної установи, страхової компанії або будь-якої іншої організації для збільшення власного капіталу” [6, с. 391]. Український “Фінансовий словник” визначає капіталізацію як “перетворення доданої вартості (нерозподіленого прибутку) в капітал, тобто використання її на розширення вироб ництва (збільшення активів підприємства)” [7, с. 204]. Цей підхід є традиційним для економічної думки, і тому ми цілком його підтри-

муємо та вважаємо, що термін капіталізація доцільно вважати в ситуації, коли зростання власного капіталу банку відбувається за рахунок частини отриманого прибутку. В іншому разі слід говорити про збільшення банківського капіталу, забезпечення його достатності тощо.

Згідно чинного законодавства капітал банку - це залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань [8]. Це - сума власних коштів банку, яка становить фінансову основу його діяльності та джерело ресурсів [6, с. 386]. На думку Ю. Потійка він виконує п'ять основних функцій:

-довірчу (забезпечення довірило банківської установи з боку клієнтів, акціонерів, партнерів; центрального банку);

- захисну (зменшення ризиків неефективної банківської діяльності);
- оперативну (придбання основних фондів та інших матеріальних цінностей);
- стратегічну (забезпечення довгострокового зростання банку завдяки придбанню нового устаткування, програмних продуктів, фінансування нових видів послуг);
- регулятивну (є засобом регулюючих дій з боку державних органів з метою зменшення ризиків банківських банкрутств і забезпечення довіри до банківської системи) [9,с. 18].

Якщо з точки зору сучасної економічної теорії розглядати банківський капітал як фактор виробництва, то можна виділяти його виробничу функцію, яка полягає у забезпеченні надання банківських послуг клієнтам. Також капітал у банківській сфері, як і в інших сферах економіки, безумовно виконує капіталоутворюючу функцію, тобто є передумовою власного самозростання. Існують різні підходи до класифікації банківського капіталу, які представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація капіталу банку

Ознака класифікації	Вид капіталу
Організаційно-правова форма діяльності	- акціонерний
	- пайовий
Форма інвестування	- капітал у грошовій формі
	- капітал у матеріально-речовій формі
	- капітал у формі фінансових активів
Форма власності	- приватний
	- колективний (корпоративний у т.ч.)
	- державний
Резвдентність	- національний
	- іноземний
	- змішаний
Характер використання власниками	- капітал на нагромадження
	- капітал на споживання
Характер використання у банківській діяльності	- робочий
	- неробочий
Спосіб розрахунку	- балансовий
	- нормативний
Порядок і джерела формування	- статутний
	- резервний
	-субординований

Побудовано за даними [2].

Процес нарощування “фінансових м'язів банку” починається із формування статутного фонду і завершується зростанням інших елементів основного і додаткового капіталу [8]. Основною причиною необхідності збільшення банківського капіталу є закони товарного виробництва, і зокрема - конкуренції, які вимагають розширення діяльності, збільшення активів і пасивів. Окрім того ініціатором нарощування капіталу банків може виступати і держава в особі центрального банку, особливо в умовах економічної неста-

більності, посилення інфляції тощо. Про вимоги НБУ щодо нарощування регулятивного капіталу українських банків говорилося вище. З 1991 р. розмір вимог щодо обов'язкового капіталу комерційних банків постійно зростав [2, с. 148-149]. В умовах нестабільної національної грошової одиниці ці вимоги спочатку були у карбованцях (5 млн. крб. у 1991 р. та 1 млрд. крб. На 1.10.1993 р.), потім їх спробували прив'язати до екю (3 млн. екю на 1.01.1994 р., 1 млн. екю на 30.12. 1996 р., 2 млн. екю з 25.05.1998 р.). Після обвалу національної валюти у 1998 р. для розрахунку капіталу НБУ рекомендував визначати курс екю виходячи з 2.25 грн / USD. Згодом робиться спроба визначити нормативи капіталу в національній валюті, проте нестабільність гривні провокує до поновлення використання екю, яке на той час перетворилося у євро.

Слід відмітити позитивні зрушення у цій сфері, зокрема простежується стійка тенденція до зростання статутного капіталу, і, зокрема, сплаченого статутного капіталу, проте цей процес уповільнюється (за винятком попереднього року), про що свідчить аналіз темпів зростання сплаченого статутного капіталу (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка статутного капіталу банків України за 1994-2002 рр.

Показники	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Капітал, млн. грн.	365	1580	3156	3971	4828	5878	6450	7854	9981
Сплачений статутний капітал, млн. грн.	88	541	1098	1560	2107	2914	3666	4576	6003
Темпи росту сплаченого статутного капіталу	-6.15	2.03	1.42	1.35	1.38	1.26	1.25	1.31	

Побудовано заданими [10, 155].

Спостерігається стійка тенденція до зростання зареєстрованого статутного капіталу українських банків (за 2002 р. він збільшився на 31.2% і на 01.01.2003 р. становив 5 998.1 млн. грн.), регулятивного капіталу (на 25.8 %; 10 098.7 млн. грн.), балансового капіталу (на 26.1 %; 9 983.4 млн. грн.) [11, с. 7]. Станом на 01.01.2001 р. регулятивний капітал до 1 млн. євро мали 7 банків, на 01.01.2001 р. регулятивний капітал до 1 млн. мав лише один банк, на початок 2003 р. їх кільк сть зросла до 2-х. Взагалі, на думку експертів Світового Банку та МВФ, в Україні не повинно бути банків з капіталом, меншим за 50 млн. євро [15]. Для цього пропонується не лише прискорити процес консолідації вітчизняних банків, але й суттєво підвищити вимоги щодо створення нових банківських установ. Проте, на думку вітчизняних фахівців, значне посилення вимог щодо капіталу банків автоматично не означатиме забезпечення стабільності банківської системи. Штучне прискорення процесів капіталізації без урахування загальноекономічних Тенденцій може створити нові проблеми. Зростання банківського капіталу має базуватися на загальних закономірностях розвитку конкурентного середовища у банківській сфері.

Спостерігається також позитивна тенденція до скорочення обсягів регулятивного капіталу, залученого на умовах субординованого боргу. Якщо у 2000 р. та попередніх роках він був одним з основних джерел забезпечення достатності капіталу, то у 2001-2002 роках темпи його приросту значно уповільнюються і за перше півріччя 2002 р. він скорочується на 12.5% [12]. Зростання балансового капіталу відбувалося в основному за рахунок збільшення сплаченого статутного капіталу (на 1 428.0 млн. грн.), а також результату переоцінки основних засобів та нематеріальних активів (на 259.1 млн. грн.), резервного фонду (на 113.7 млн. грн.), емісійних різниць (на 78.2 млн. грн.), результату минулих років (на 34.8 млн. грн.), загальних резервів (на 4.6 млн. грн.) та дивідендів, спрямованих на збільшення статутного капіталу (на 1.3 млн. грн.) [11, с. 7].

Взагалі відповідно до “Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні” визначено наступні нормативи щодо капіталу банків: мінімального розміру регулятивного капіталу (НІ), адекватності регулятивного капіталу (Н2), адекватності основного капіталу (НЗ) [13]. Відповідно до цих вимог всі банки за рівнем достатності капіталу поділяються на добре капіталізовані, недостатньо капіталізовані, недокапіталізовані, значно недокапіталізовані, критично недокапіталізовані [13, с.

14-16]. По банківській системі України середнє значення нормативу Н2 становить 18.0% (на 01.07.2002 р. цей показник становив 19.1%, граничне значення - 8%), нормативу Н3 - 12.7% (на 01.07.2002 - 13.6%, граничне значення - 4%), що свідчить про значний запас надійності українських банків [11; 12].

Не дивлячись на зазначені позитивні тенденції проблема підвищення показників достатності капіталу залишалася злободенною для багатьох вітчизняних банків. При порівнянні темпів зростання капіталу та активів банків, їх зобов'язань спостерігається випередження останніх. Показник відношення власного капіталу банків до ВВП також є недостатнім [3, с. 36; 4, с. 59; 11, с.7; 12, с. 8]. У 2002 р. він становив лише 4.5%. Проте порівняно з 3.8 % у 2000-2001 рр. динаміка простежується позитивна (рис. 1) [14, с. 3].

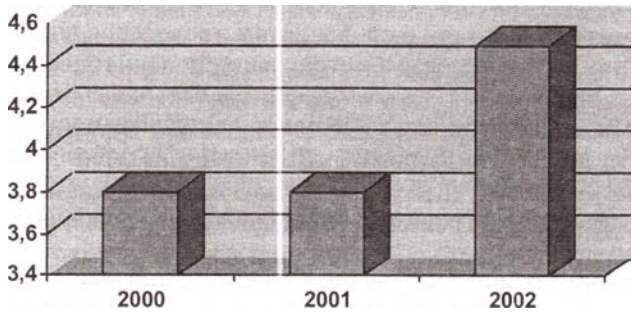

Рис. 1. Відношення капіталу банків до ВВП, %.

Порівняно з ситуацією в інших країнах вітчизняна банківська система значно відстає за цим показником (рис. 2) [14, с. 4]. Недостатньо сформована капітальна база банку може створювати перешкоди розширенню асортименту банківських операцій.

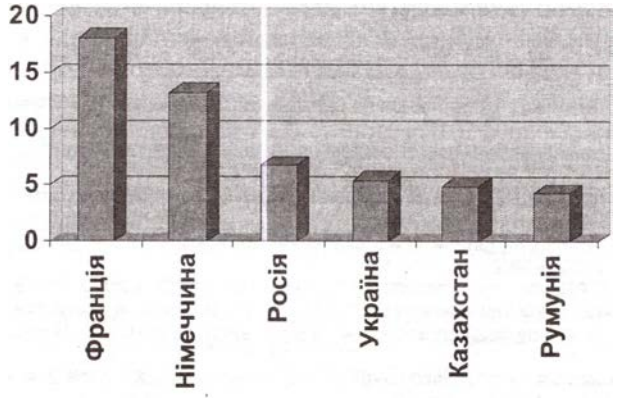

Рис. 2. Частка капіталу банків у ВВП в окремих країнах світу в 2001 р., %.

Нарощування власного капіталу банку може відбуватися на основі використання як внутрішніх, так і зовнішніх джерел. Серед останніх провідне місце посідають залучення додаткових інвестицій акціонерів та коштів на умовах субординованого боргу. Однак основним джерелом зростання банківського капіталу має бути капіталізація прибутку.

Проте на цьому шляху банки зіштовхуються з рядом проблем, серед яких можна виділити наступні:

- загальноекономічні проблеми, серед яких низький рівень доходів населення та незначна інвестиційна активність, недостатня кількість стратегічних інвесторів, нерозвиненість і непрозорість фондового ринку;
- втрата довіри до банківської системи;
- недостатній розмір прибутку, отримуваного банками, з тенденцією до його зниження, низькі стимули до його капіталізації, недосконала нормативні база з цих питань;
- незначна привабливість банків як об'єктів інвестицій для власників;
- недосконала нормативні база і недостатньо відпрацьований механізм реорганізації банків на основі їх злиття (поглинання);
- обмеженість сфер застосування банківського капіталу.

Тому виходячи з потреби підвищення стійкості банківської системи та надійності вітчизняних банків, забезпечення дог.іри до них клієнтів потрібно:
- збільшувати статутні капітали бачків шляхом проведення додаткових емісій;
- внести зміни в нормативну базу з метою стимулювання інвестицій у банківські акції;
- здійснювати заходи щодо подальшого покращання діяльності фондового ринку;
- впроваджувати дивідендну політику, спрямовану на забезпечення високих показників капіталізації банків;
- активізувати процеси реорганізації банків, зокрема - їхніх об'єднань на основі злиття;
- змінити податкове законодавство у бік зменшення податкового тиску на банки з метою стимулювання їх капіталізації (мається на увазі введення податкових пільг на ту частину прибутку, що спрямовується на збільшення капіталу);
- здійснювати подальше підтримання стабільності національної валюти;
- підвищувати ефективність управління банківським капіталом на основі вивчення позитивного вітчизняного та іноземного досвіду.

Отже нами з'ясовано сутність поняття “капіталізація” у банківській сфері, хоча економічний зміст даної категорії, так само, як і категорії “банківській капітал”, потребують подальшого дослідження; уточнено перелік функцій, що виконує банківській капітал; вимоги щодо достатності банківського капіталу та їх значення; сформульовані проблеми нарощування капіталу українськими банками та основні шляхи їх подолання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук Е.А., Ковальчук Д.Ф. Капіталізація банківської системи України // Фінанси України. - 2001. - № 12.-С. 128-134.
2. Владичин У.В. Капіталізація банківської системи в Україні // Фінанси України. - 2002. - № 7. - С. 145-150.
3. Слав'янська Н. Капіталізація комерційних банків України: стан і перспективи // Банківська справа. - 2002. - № 4. - С. 35-47.
4. Баев *И.,* Кожин С. Инвестиционная привлекательность коммерческих банков (зарубежный опыт) // Деньги и кредит. - 2002. - № 2. - С. 59-61.
5. Шевченко Н. КАПИТАЛьное строительство *И* Галицькі контракти. - 2002. - № 51. - С. 14.
6. Финансово-кредитный энциклопедический слоеарь. - М.: Финансы и статистика, 2002.
7. Загородній А.Г. та ін. Фінансовий словник. - 4-те вид., випр. та доп. - К.: Знання, Львів: Вид-во Львів, банк, ін-ту НБУ.
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20 вересня 2001 р. N2 2740-III // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2001. - № 5-6. - Ст. 3О.
9. Потійко Ю. Особливості формування і розрахунку капіталу Українських банків // Вісник НБУ. - 2002. - № 5. -С. 17-19.
10. Бюлетень Національного банку України. - 2003. - № 4.
11. ШлапакО., Пушкарьов В., Карчева Г. Фінансовий стан, тенденції та проблеми функціонування і розвитку банків у 2002 році // Вісник НБУ. - 2003. - № 3. - С. 2-10.
12. Кротюк. В., Кірєєв О., Карчева Г. Фінансовий стан банків України у першому півріччі 2002 року та шляхи підвищення ефективності їхньої діяльності // Вісник НБУ. - 2002. - № 9. - С. 3-9.
13. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Затв. пост. Правління НБУ Ns 368 від 28.08.2001 р. // Нормативні акти Національного банку України. -2001. - Вил. 10.
14. Тигипко С. Сучасна Україна: шляхи, форми, проблеми реформування банківської системи // *Н* Вісник НБУ.-2003. -М4.-С. 2-6.
15. Косенко Е. Смерть малосильным? /ЛДеловая Украйна .- 2001. - 21 декабря (Ns 75). - С. 3.